

OTTHONALÁN

Ván Gyöngyvér Janka

Magyar Képzőművészeti Egyetem
Festőművész szak, 2. évfolyam

témavezető: Udvardy Emese, egyetemi tanársegéd

A munkám pályázaton benyújtott dokumentációján egy berendezett szobát láthatunk. Egy fotel, egy kanapé, kép a falon, televízió, egy plafonig és egy derékig érő polcos szekrény falra festett körvonalai teszik lakájossá az üres szobát. Határozott, egynemű vonalakról van szó. Színük egyezik az általuk jelzett bútorok vélelmezett színével. Az ülőgarnitúra piros, a tv fekete, a polcok a gyér megvilágításban leginkább paliszandernek tűnnek, de lámpafénynél lehet elmennének diófának is.

Mióta elsőként szembesültem egy elhagyott épülettel, vonzott a benne rejlő ellentét. Mintegy kigúnyolása a használatos épületeknek. Valahogy úgy értjük meg rajta keresztül a zárt tereket, ahogy az emberi életet egy holttestből. A hiányból. Már nincs bennük élet és ezt olyan nehéz felfogni, hogy akaratlanul is odaképzeli. Testünk milyenségét is jobban megértjük, amikor bomlani látjuk. A hús, a csont, az arc, ahogy oszlik, felfedi az anyag valóságát. Ha leomlik a mennyezet, akkor válik oltalomból vakolt gerendákká. Mindent észreveszel ahogy tönkremegy. Ezek a bütorsziluettek a falon bizarr módon összekavarják a belépő számára az idősíkokat. Mintha megpróbálnánk egy halott arcát nézve megsejteni egykori életének történetét.

Amikor megváltozik valami, rájössz milyen is volt eddig. Lassú átmenetnél nem feltűnő, ezért is érdekesek ezek a terek, amikbe teljesen újként és ismeretlenként lépsz be. Már a tény, hogy beléphetsz és senkit nem zavarasz, nem üdvözölnek, különbség. Ma már minden tulajdon, minden valakié, nem léphetsz be, főleg nem engedély nélkül. Egy-egy romos épület mégis olyan, mintha nem kéne senkinek. Itt megállt az idő, mert aki eddig itt lakott láthatólag már rég nincs, aki eztán akar, az sem mutatkozik, jelenleg pedig nincs semmi, csak folyamatos lepusztulás, és funkciótlanág. Előzetes ismeretek nélkül a nemlét szigetei ezek az épületek az arra járó számára. Találgatások színtere, bizonytalan környezet.

Mit tesz a belépővel, ha egy ilyen helyet „berendezve” lát? Betolakodónak érzi magát tőle, vagy inkább örül, hogy a falak kopárságát megtörik az ismerős tárgyak sziluettjei? Maguk a bútorok sematikusak, az üres polcokon nincsenek személyes holmik, amik zavarbaejthetnék. Ugyanakkor érzékeli, hogy itt járt már előtte valaki, aki festett a falakra, tehát valamilyen szinten kitulajdonította, sajátjának érezheti ezt a szobát. Együtt azzal a tudattal, hogy itt a múltban tényleg bútorok voltak, olyan mintha a berendezésen keresztül az eltűnt lakók üzennének. Melyik érzés lehet az erősebb?

Pár elhagyott ház végigjárása után kiválasztottam egy szobát. Jelzések által kiváltott hatással, jelzések által árnyalt lehetséges jelentéstartalmakkal való kísérletezés volt a kezdő célom. Foglalkoztatott a használhatatlanság és az otthon fogalma.

Azért erre a szobára esett a választásom, mert a többi szobához képest ez volt a legbarátságosabb az alacsony belmagasság, az ép parketta és a kevés szemét miatt. Egyedül sosem mertem odamenni, általában ketten voltunk. Valami változás mindig történt a ház környékén is, a szobában is. Egyre több ablakot törtek be és leszakították a szoba feletti galériára vezető korlát tetejét. Néha bejöttek arra járók nézelődni. Csak egyszer aludt a galérián hajléktalan, mikor odaérkeztünk. Azt, amit átrendeztünk vagy alakítottunk soha nem érte bántódás. Pedig a falat kezdetben graffiti borította, amit leszedtünk a tapétával együtt, így nem ért volna különösebb meglepetésként ha egy nap összefűjva találjuk a falat. Felsöpörtünk, felmostunk. Ahol még volt, onnan leszedtük a tapétát. Két helyen hagytuk meg. Ahol a graffiti aláírása van egy kis képkockában és egy téglalapban a fotel fölött, ami be is lett keretezve. Fehérre festettük a még foltos helyeket. Felrajzoltuk a szemmagasságot, a bútorok körvonalait, a padló vonalát, majd mindet kifestettük. Készen is volt maga a szoba. Az egész munkafolyamatot filmre vettük. Bár mindig délelőtt dolgoztunk, amikor besütött a nap, az ablakok jórészt be voltak falazva, az ablak alatti fák egy idő után lombot növesztettek és összességében túl kevés fény volt éles felvételhez. A kamera állandóan fókusz váltott és a vaku nélküli fotók is rossz minőségűek.

Tudatosan ábrázoltam és választottam a helyiségnek is (feltehetőleg) nappalit. Viszonylag nagy, nem túl intim szoba, általánosan meghatározható már-már szimbolikus bútorokkal, mint a kanapé, vagy a tv. Szerepét tekintve egyszerre otthonos és reprezentatív. Belépve nem annyira érzi magát betolakodónak az ember, mint mondjuk egy hálóban, és ottléte sem annyira indokolatlan, mint a fürdő, vagy a konyha esetén. Azon kívül ez a közösségi élet színtere egy lakásban, üressége nem

csak az ember, de a kapcsolatok hiányára is utalhat.

Kíváncsi voltam, mit tesz hozzá a térhez, ha tartunk benne egy összejövotelt. A házban természetesen nincs áram, ezért a legvégén hoztunk egy aggregátort és egy reflektort. Nagyjából tízenen voltunk, rögzítettük filmen és fényképeken is. Nem bánom, hogy ott voltunk együtt többen, de nem szántam neki nagy szerepet a dokumentációban. Az akkor készült felvételeken nem érvényesült a kontraszt köztünk és a hely között, elnyomtuk a falra festett bútorokat.

Az 'eseményt' követően még többször megfordultunk a szobában, megnézni mi történik vele. Láttuk, hogy beköltözött oda egy hajléktalan, majd egy másik alkalommal találkoztunk is egy ott alvóval. Azt mesélte, hogy ő nem az állandó lakó. Nem is mer azokhoz a cuccokhoz nyúlni, amiket itt talált. '98 óta sátrazni szokott. Alufóliával alábéleli a sátrat, amit matraccal együtt be lehet úgy lehelni, hogy még soha nem fázott meg télen. Ellenben az utcával - ott nem tudna lakni. Eddig egy olyan ember kertjében lakott, aki befogadta őt, de most eladta a házát és Pestre költözik. Pár hétig még lakhat nála, de aztán megy vissza sátrazni a hegyre. Most azért alszik itt, mert ha iszik, akkor nem mehet vissza a kertbe, jobb, ha máshol éjszakázik. Arra gondolt, hogy télire kitakarítja ezt a szobát és akkor jó helye lesz itt. Kérdeztük, hogy mit tud a ház többi lakójáról. Azt felelte, hogy igyekszik őket elkerülni, de volt rá példa, hogy a közterület-felügyelők megengedték, hogy itt aludjon, annak fejében, hogy elmondja nekik, kiket látott itt tartózkodni. Abban az időben ugyanis körözött személyek bujkáltak a házban.

Az alapvető helyzet azonban az, hogy akit a hatóságok itt találnak, azt igazoltatják és kiteszik az utcára. A ház műemléki védelem alatt áll. Ablakai és ajtajai be voltak falazva nagy szürke téglákkal, ám ezeket sok helyen betörték, kibontották, és beköltöztek a szobákba. Jelenleg az épület enyhén romos állapotban van. Statikailag biztonságos, de néhány fal meg van bontva, sok helyen van rothadás, kosz és szemét. A vezetékek ki vannak tépve a falból, a cserépkályhák fém ajtajai ki lettek bontva. A falak össze vannak firkálva, koszos ruhakupacok, szétrúgott bútorok, üvegszilánkok, húgyfoltok és vakolattörmelék tarkítja a padlót. Minden helységnek megvan a maga atmoszférája, ami eredeti adottságaiból, lelakottságának sajátosságaiból és a benne felhalmozott dolgok elrendezéséből rétegződik össze. A régi lakók nyomait felülírják az ideiglenesen beköltözők.

Az utcán különböző körülmények között találkozhatunk hajléktalanokkal. Aluljárókban, ajtóbenyílókban, parkokban más-más formációkba fészkelik be magukat. Több tényezőtől függ, amiből csak egy a személyiség, hogy ki-milyen életkörülményeket alakít ki magának ebben a szélsőséges helyzetben. Elsőre meglepő, hogy itt, a négy fal között is hasonlót láthatunk. A sarokba van piszkítva és a ruha szemétté válik, ha koszos. Elmondható, hogy az itt „lakó” emberek igénytelenek az életterükre nézve. Az állandó kilakoltatás miatt nem is meglepő, hogy egyik szoba sem vált hajlékká. Ideiglenességük miatt semleges díszletei egy hajléktalan életének. Ami fontos az az a motyó, amit magánál tud tartani, mást nem vallhat a sajátjának. A ház, hiába laknak benne néha, elvesztette otthon szerepét és épp annyira átmeneti, mint az utcán egy beszőgellés, tehát ugyanazok a berendezkedési törvények vonatkoznak rá.

Ez az egyik dolog, amire a mű felhívja a figyelmet. Hogy mit tud jelent egy szoba négy fala, amikor lakják. Biztonságos otthont, berendezve és kényelmesen. És mi maradt ebből most. Pusztá emlékek és kihasználhatatlan potenciál. A bútorok nincsenek ott anyagi valóságukban és ábrázolásuk is nagyon leegyszerűsített. Csak önmaguk körvonal általi jelzései. Egyszerre emlékeztetnek, a múlt megidézésével, mutatnak a jelen hiányosságaira és kérdeznek rá a jövőjükre. A szobához hasonlóan az ő állapotuk is időtlen. A bútorok ott voltak a múltban és most is ott lehetnének, ha nem lenne lakatlan a ház. Sőt, ott lesznek, ha valaki újra beköltözik ide. Javaslatként kijelölik saját körvonalukat. A legsematikusabb kanapé és a leghétköznapiabb polcos szekrény, minden személyes karakterjegy, párna vagy könyv nélkül. Egyetlen karakteresebb vizuális elem a képkeret tartalma, ami a graffitiből megmaradt.

Sokféle okból akaszthatunk ki táblaképet lakásunkba. Lehet az számunkra fontos személy képe, pusztá dekoráció vagy reprezentatív vagyontárgy. Bármelyik jelentéskörbe érdekes behelyettesíteni egy graffitit. A fő ellentétet a munkában az jelenti, hogy egy táblaképet a szoba lakói akasztanak ki, saját megfontolásból. Ennek a szobának ebben az értelemben nincs is lakója. Sem a hajléktalan, sem a graffitis, sem én. A bekeretezett graffitirészlet a bútorokkal egy rétegben

van, csak jelzi önmagát. Azok a képzeletbeli lakók, akiket a berendezés sematikus jelzései életre hívnak, nem ebben a dimenzióban léteznek. Képesek leülni körvonalakként létező bútorokba és számukra a többi falfirkához vagy penészfoltokhoz képest a bekeretezett graffitirészlet tetszetős. Fiktív, elhagyott világukban reprezentatív érték ha helységeiket használja valaki, funkciótlan falaik érdemesnek bizonyulnak valamire. A szoba története során volt amikor lakták, amikor elhagyott lett és amikor jöttek a graffitisek. Ez a munka egymás mellett szerepelteti ezeket a rétegeket, nem úgy, mint amikor majd újra beköltöznek ide, a falat lemeszelik és saját tulajdonukban lévő táblaképet akasztanak a falra. Most a múlt díszkeretben lóg a falon.

Belegondolva abba, mit is tesznek a graffitisek, roppant érdekes szerepben használják a képeket. Eltulajdonítanak vele egy felületet. Nevezhetjük emberi ösztönnek, mert máshol is van rá példa. A középiskolai padfirkálásnál is kép általi birtokbavétel történik. Egyszerű helyzet. A pad az iskola tulajdona, a filc a tanulóé, de a padra firkál vele, tehát rongál. Nekünk, professzionális művészeknek viszont van, hogy jobban tetszik a firká, mint maga a pad. Mit tehetünk? Talán füzetbe kellett volna rajzolni... De az már nem ugyanaz! Tekintsük műalkotásnak, a hordozó igenis ad egy többletjelentést a firkához. Lázádat jelent. Ha a nebuló megvenné azt a padot, és úgy rajzolna rá, elveszne a szembenállás. Vegyük egy világosabb helyzetet, hogy közelebb kerüljünk a problémához. A megrendelő szolgáltat felületet, anyagot, és lelkiismeretesen kifizeti a művész munkáját. Tiszta ügy. Ha van egy lapom és krétám, valaki fogja magát és készít velük egy krétarajzot, mi a helyzet? A rajz attól még az enyém? Hiszen ez nem más, mint papír és kréta, csak más elrendeződésben? Vagy a rajzot meg kell vennem tőle? Esetleg fizettethetek vele tulajdonjog sértési bírságot? Függ ez attól, hogy én egyébként akartam-e használni a papírt és a krétát, függ attól, hogy mikor?

Szeretnék rámutatni a kérdéskör azonosságára az iménti példák és a között, amit én tettem. Tekinthejtük úgy, hogy nebuló vagyok, akinek tetszik, hogy elhagyott épületekre firkálhat, mert több fantáziát lát bennük egy papírlapnál. Sőt, nem vagyok rest párhuzamot húzni akár magam és a hajléktalanok között sem. Tulajdonjogot sértek, akárcsak ők. Birtokba vettem egy szobát. Minden valószínűség szerint „ki is fognak lakoltatni”, ha máskor nem, az épület felújításakor. Addig is állítom, hogy én és a hajléktalanok kihasználjuk a „papírt és a krétát”.

Felvetődnek kérdések, amik mind relativizálják a tárgyak és a művészet egymáshoz viszonyított értékét. Lehet, hogy a krétarajz, ha rajzolnak rá, ötvenszer többet ér, mintha papír és kréta formájában próbálnám eladni, de papírként értéktelen, használt. Ha valaki rátagel egy tárgyra, már nehezebb rá vevőt találni. Ha egy híres művész rajtahagyja a kézjegyét, milliókkal többet ér readymade-ként. A szóban forgó művész híres és elismert, a tárgy értékváltozásán mégis van, akinek inkább nevezhetnékje támad. Furcsa abszurdumok ezek, sokszor szinte lehetetlen dönteni, mert mindenre találni precedenst, és az ellenkezőjére is. Ennél a műnél is nézőpont kérdése, hogy minek minősül. Rongálás, vagy műalkotás.

A mű egy személyesebb jelentése a következő kérdéssel fogalmazható meg: Mi van akkor, amikor a festő otthont akar teremteni magának? A két keze, ecset, festék és a teremtő gondolat. Kezdőtőke nélkül abból indul ki, amit talál, és a rendelkezésére álló eszközökkel formálja. Lám-lám, festő vagyok, amit létrehoztam a saját eszközeimmel, abban nem igazán lehet lakni. Egy olyan világban, ahol nincs értéke a művészetnek, tudását a művész nem válthatja pénzre és otthonra. Festményei megmaradnak annak, amik. Kétdimenziós illúziók. Körbeveheti velük magát, és minél jobban hisz bennük, annál nagyobb komfortérzetet adnak, ténylegesen azonban sose. Hiába tettvágy és eltökéltség, szükség van társadalomra és gazdaságra ahhoz, hogy a körvonalból bútor váljék.

Ennyire számíthat nem csak egy festő, de minden pályakezdő fiatal. Nehéz elhinni és bízni, hogy azokból a tétova lépésekből, amiket most tesz, egyszer lakás, otthon és család lesz. Még ha minimálisra redukálja az igényeit, akkor is hihetetlen, hogy mindezt képes lesz önerőből megteremteni. Mert mindaz amit most csinál, egyáltalán nem tűnik kézzel foghatónak. Művészeti egyetemisták között általánosan elterjedt hit, hogy otthont teremteni csak nem szakmai munkával keresett kiegészítésből lehet. A munkámban szereplő szoba látványa is ezt támasztja alá. Ugyan ki hihet abban, hogy egy ilyen hasznavehetetlen tevékenység, mint bútorok jelzése a falon egy üres, elhagyott szobában nem öncélú, anyagilag kevésbé megtérülő tevékenység?

A műalkotások eszmei értékének gyakorlati értékre való átváltásához tehát a művészeknek egyértelműen szükségük van a társadalomra. A társadalomnak is szüksége van ránk? Végezzünk egy egyszerű összehasonlítást az általam létrehozott tér és egy valóban lakhatóvá berendezett szoba között. Egyik a művészi tevékenység, a másik amire az embereknek valódi szükségük van. Miért érdemes mégis az előbbivel foglalkozni?

Szembesültem egy még elhanyagoltságában is gyönyörű épület tragikus állapotával és lakóinak siralmas életkörülményeivel. Ez megihletett és arra indított, hogy tegyek hozzá, vegyek el, valahogy változtassak rajta, értelmezzem a művészet eszközeivel. Szinte biztos, hogy ettől semmiben nem lesz más az ott lakók élete. A hajléktalanok nem kerültek birtokába használható bútoroknak. Talán otthonosabbá tehettem nekik ezt a szobát. Ébreszthettem dühöt, amiért felhívtam a figyelmet a hiányukra. És tehettem leginkább semmit, mert a szomorú sorsú emberek baja nagyobb annál, minthogy keresztüllátva rajta a falat nézegessék. Az a hajléktalan, akivel a szobában járva találkoztunk, nem vette észre a falfestményeket, amíg meg nem mutattam neki. Nem tettem hát mást, mint kihasználtam egy társadalmi réteg tragikus helyzetét. Egy másik szempontból értelmezve a művet a hely elhagyottságának esztétikai értékiből húztam hasznát, hogy hatást keltsen vele és a szakma témájává váljon. Lehet, hogy ennyi és nem több a művészet. Amit tehetek, hogy igyekszem releváns témákat felvetni, hathatós megfogalmazásban, újszerű szempontok szerint, közérthetően, de nem közhelyesen, a szellemi párbeszéd aktuálissá és relevánssá tevéséhez. És igyekeznem kell mindezt közérthetően megfogalmazni, hogy akik szakmájukat tekintve nem művészettel foglalkoznak, szintén szembesüljenek az általam fontosnak tartott kérdésekkel. Ennek a belátásáról, ha nem is elfogadásról (is) szól a munkám. Nem tartom újszerű problémának, de érvényesnek tartom minden műalkotás és minden mű esetében. Az enyémnél könnyű éles kontrasztot kialakítani a művészet és a kézzel fogható valóság között, ezért felszínre bukkan ez a kérdéskör, amivel minden pályakezdő művésznak számot kell vetnie, mielőtt folytatná, így most nekem is.

A mű megtekinthető eredetiben Budapesten a Zugligeti út 64-es szám alatt, bemenve az első, szemközti bejáraton, rögtön a bejárat után balra fordulva.